

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора

Зеленської Людмили Дмитрівни

на дисертацію Бривка Миколи Вікторовича

«Проблеми шкільної та вищої освіти України в умовах політичних репресій (1920-1930 рр.)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальністю 011 – наука про освіту, галузь науки 01 – освіта/педагогіка

Актуальність теми дисертаційної роботи. В сучасному суспільстві відбуваються значні соціально-економічні та політичні процеси, які в значній мірі мають вплив на розвиток освіти незалежної України. Проте суспільно-політична ситуація, соціальні протиріччя між різними політичними силами та іншими країнами суттєво впливають на функціонування освіти, як суспільної категорії, на регіональному та національному рівнях, створюючи передумови для виникнення в ній певних негативних явищ, як то: цькування (буллінг), нав'язування політичних поглядів та ідеологій, дискримінація, пропаганда й агітація, що є неприпустимим в сучасній освіті незалежної демократичної України. У той же час в історії України ХХ сторіччя був період коли схожі явища панували в суспільстві, і негативно відображалися на функціонуванні української освіти.

Тому актуальність теми зумовлена тим, що матеріали та висновки дослідження розкривають суть проблем шкільної та вищої освіти України 1920-1930-х років у контексті впливу і здійснення політичних репресій та переслідувань у галузі освіти; демонструють як ці події відбувались, якими педагогічними способами користувались для політизації навчально-виховного процесу, і чого слід уникати та протидіяти в сучасній українській освіті і суспільстві. До того ж, це дає змогу переосмислити складні і

суперечливі процеси 1920–1930-х років й відновити реальну картину історичної дійсності того часу та співвіднести їх із сьогоденням.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» «Якість сучасної освіти: теорія, моніторинг, технології» (державний реєстраційний номер 0117U002854). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (протокол № 4 від 27.10.2017 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 1 від 30.01.2018 р.).

Ступень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується результатами дослідження, здійсненого дисертантом і в цілому не викликає сумніву.

Обґрунтованою і логічною є структура дисертації, яка презентована вступом, трьома розділами, висновками до розділів, загальними висновками, списком використаних джерел, додатками. Зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, а загальні висновки відповідають завданням дослідження. Додатки оформлено згідно з вимогами, вони унаочнюють зміст параграфів дисертації.

Кваліфікаційна праця ґрунтується на низці наукових підходів, зокрема парадигмального, мікроісторичного, психоісторичного, герменевтичного, системно-хронологічного, а також методологічних принципів (об'єктивності, історизму, багатофакторності, проблемно-хронологічного). У процесі виконання наукової роботи автором застосовані адекватні меті і завданням методи дослідження (історико-педагогічний аналіз, контент-аналіз, аналогія, моделювання, метабіографічний, генералізації та компаративний метод).

Наукова новизна дисертаційного дослідження підтверджується ґрунтовним аналізом джерельної бази (460 найменувань, з них 77 – архівні документи), широким колом історико-педагогічних й історичних джерел, нормативно-правової бази з питань освіти тощо.

Отже, можна стверджувати, що поставлена мета дослідження досягнута, а представлена дисертація М.В. Бривка є завершеною науковою працею, виконаною з дотриманням вимог академічної доброчесності.

Дисертацію презентує високий рівень наукової новизни, де автором уперше визначено комплекс проблем шкільної та вищої освіти в умовах функціонування політичних репресій радянської тоталітарної системи (ідеологічне панування, перевантаженість суспільно-політичним компонентом, пропаганда боротьби та цькування «ворогів народу», вилучення педагогічних працівників з навчально-виховного процесу, зниження якості освіти та ін.).

Заслужують на увагу вперше розглянуті особливості навчально-виховного процесу в освітніх закладах України у контексті «боротьби з ворогами народу», визначено ідеологічно-педагогічну складову обґрунтування репресій освітян засобами пропаганди й звинувачень органів ДПУ – НКВС, форми та специфіку політичних переслідувань й репресій щодо працівників шкільної і вищої освіти.

У дослідженні уточнено особливості функціонування вищої та шкільної освіти в умовах здійснення політичних репресій; подальшого розвитку набули наукові уявлення про етапи історіографічного висвітлення проблем на основі системно-хронологічного і герменевтичного підходів; про специфіку джерельної бази як синтезу опублікованих та неопублікованих джерел, деякі з яких вводяться до наукового обігу вперше.

Вважаємо, що всі елементи наукової новизни сформульовані коректно, їх ознаки відповідають вимогам до дисертаційних праць, оскільки містять новий контекст, відмінності від вже відомих положень.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження не викликає сумніву, оскільки запропонований матеріал може широко використовуватися у процесі відбору змісту освіти, організації освітнього процесу у закладах освіти різних рівнів, а також як протидія різним формам і проявам насильства, дискримінації, переслідувань.

Фактичний історико-педагогічний матеріал, теоретичні положення й висновки дисертації можуть бути використані під час підготовки та викладання навчальних курсів із загальної педагогіки, історії педагогіки, при написанні курсових, магістерських робіт; у подальших наукових розвідках з історії педагогіки; укладанні підручників, навчальних посібників для здобувачів як вищої, так і середньої освіти.

Повнота викладу наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях.

Основні результати дисертаційного дослідження викладено у 18 одноосібних публікаціях автора, із них 5 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях, 2 – в журналах, які індексуються в міжнародних наукометричних базах, що в повній мірі відображають основні положення й висновки дисертації, та відповідають установленим вимогам.

Обсяг і зміст дисертації показують, що робота є самостійним дослідженням, виконаним на високому науковому рівні.

Автор, здійснюючи теоретичний аналіз, виокремив проблеми шкільної та вищої освіти України в умовах здійснення політичних репресій 1920-1930-х років, ґрунтуючись на вивченні значної історіографічної та джерельної бази. У ході роботи окреслена методологія дослідження та проаналізована ідеологічна основа розвитку освіти України на засадах марксистської педагогіки і теорії класової боротьби в умовах здійснення політичних репресій як державної політики.

У дисертаційному дослідженні Миколи Вікторовича Бривка охарактеризовані особливості організації навчально-виховного процесу у контексті боротьби з «ворогами народу» та продемонстровано як

використовувалася пропаганда політичних репресій у засобах масової інформації та навчально-методичних виданнях й матеріалах, зокрема у підручниках, навчальних планах і програмах.

Вивчення архівно-кримінальних справ, інших архівних і документальних джерел дозволили М.В. Бривку розкрити сутність політичних репресій учителів загальноосвітніх шкіл та викладачів закладів вищої освіти і розкрити змістовні особливості обвинувачень репресованих, їх еволюціонування в дихотомії часу. Окрім того, автором акцентовано увагу на методи та форми політичного репресування освітян з боку органів ДПУ-НКВС та партійних установ.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Високо оцінюючи дисертацію Миколи Вікторовича Бривка, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання, що виникли:

1. На наше переконання, більшої конкретизації потребує обґрунтування нижньої хронологічної межі дослідження. Вартувало не обмежуватися констатацією ухвали «Декрету про соціальне виховання дітей» (01.07.1920 р.), а наголосити й на ліквідації «старої вищої школи як ідейного і організаційного вогнища контрреволюції», прийнятті «Інструкції... про державну систему вищих шкіл УСРР» (червень 1920 р.).

2. Схвально, що дисертантом в п.1.1 схарактеризовано джерельну базу дослідження за родо-видовим принципом. Дисертаційна праця збагатилася аби дослідник класифікував й історіографічні джерела за певною ознакою, доповнив їх сучасними історико-педагогічними працями.

3. За текстом дисертації (п. 2.1) дисертант приділяє достатньої уваги характеристиці підручників, посібників, хрестоматій для вищої і середньої школи, які містили ідеологічну складову. Доцільно було б детальніше розглянути візуальні та аудіовізуальні засоби здійснення пропаганди «боротьби з ворогами народу» в освітньо-науковому просторі України 1920-1930-х років.

4. Зважаючи на те, що механізми, форми, методи політичних переслідувань діячів освіти і науки в умовах радянської тоталітарної системи в межах досліджуваного періоду різнилися, доцільно було б укласти авторську періодизацію цих процесів, узгоджуючи її з проблемами шкільної та вищої освіти, що мали місце на кожному етапі.

Однак зауважуємо, що зазначені недоліки не впливають суттєво на наукову цінність дисертації, а висловлені побажання мають рекомендаційний характер.

Висновок. Кваліфікаційна наукова праця «Проблеми шкільної та вищої освіти України в умовах політичних репресій 1920-1930-х рр.» підготовлена на належному науково-методологічному рівні, за змістом, висновками, одержаними результатами відповідає вимогам положенням пунктів 10, 11, 12 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, які ставляться до робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її автор – Бривко Микола Вікторович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та
інноваційної педагогіки
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Л.Д. Зеленська

